deVolkskrant

reportage

In het mini-Qatar van Italië spelen Nederlandse brievenbusfirma's een grote rol

*Blik op de baai bij Porto Cervo, 16 augustus.*Beeld Emanuele Perrone / Getty

Het Italiaanse eiland Sardinië heeft een nauwe band met Qatar. Allerlei investeringen in hotels, winkelpanden en in het lokale ziekenhuis zijn verknoopt met het Qatarese staatsfonds. Het geld dat het oliestaatje daarmee verdient, stuurt het naar Nederland om belasting te ontwijken, blijkt uit onderzoek van de Volkskrant.

Gidi Pols en Jochem van Staalduine 23 augustus 2022, 05:00

Alberto Battaglia staat op een plein met fenomenaal uitzicht. Achter hem schitteren villa's in zonovergoten groene valleien, maar genieten van de schoonheid doet de Italiaanse eilandbewoner niet. De paar honderd boze

Sardijnen met wie hij is samengekomen, produceren getoeter, gefluit en boegeroep. Ze protesteren in wat zij zien als het hol van de leeuw: het exclusieve vakantieoord Porto Cervo.

De demonstranten zijn in juni 2021 hun baan kwijtgeraakt bij Air Italy, de luchtvaartmaatschappij in handen van het emiraat Qatar en een Frans-Pakistaanse prins. Jaarlijks verwelkomde het KLM van Sardinië miljoenen toeristen op hun eiland. Nu is de luchtvaartmaatschappij opgeheven en hebben de ex-werknemers hun spandoeken tot in de kleinste hoekjes volgeklad. ‘Aga Khan en Qatar, waarom deze haast om arbeiders te ontslaan?’

‘1.300 families bleven achter zonder inkomen’, herinnert Battaglia zich een jaar later. ‘Toen de aandeelhouders het bedrijf opbraken, werden we een probleem dat zo snel mogelijk opgelost moest worden.’ De Sardijn werkte 22 jaar als webmarketeer voor de luchtvaartmaatschappij. Hij wijt zijn baanverlies aan de nukken van Air Italy’s laatst ingevlogen aandeelhouder: oliestaat Qatar. ‘Als Qatar zijn strategie verandert kan dat een aardbeving veroorzaken voor de economie van ons hele eiland.’

Qatar beschikt op Sardinië niet alleen over het lot van honderden werknemers van een luchtvaartmaatschappij. Vrijwel alle zakelijke activiteiten in Porto Cervo zijn afhankelijk van het oliestaatje. Het geld dat de Qatarezen daarmee verdienen, sturen ze naar Nederland, blijkt uit onderzoek van *de Volkskrant*.

Zo vangt staatsinvesteringsfonds Qatar Investment Authority (QIA) huurpenningen van winkelpanden in Porto Cervo waar merken als Louis Vuitton en Hermès hun waren slijten. Het fonds baat het zalmkleurige Cervo Hotel uit. Verder bestiert QIA de lokale tennisbaan, de golfclub, de jachthaven, de scheepswerf, het ziekenhuis, nog drie luxehotels en talrijke restaurants en cafés. En o ja: 2.300 hectare zeer gewild bouwland met uitzicht op de Middellandse zee. De Qatarezen zijn de grootgrondbezitters van de zogenoemde Costa Smeralda.

*Villa Le Mimose van voormalig Arsenal-aandeelhouder Alisjer Oesmanov in Porto Cervo.*Beeld Getty

In het luxe vakantieoord wemelt het zomers van de puissant rijke vakantiegangers, van filmsterren tot oligarchen. Niet toevallig waarschuwde vakbond CISL dat de sancties tegen Rusland meer dan duizend Sardijnse banen in gevaar brengen. Autoriteiten op het eiland legden al beslag op villa's ter waarde van 231 miljoen euro. Voormalig Arsenal-aandeelhouder Alisjer Oesmanov, staalmagnaat Aleksej Morasjov, bankier Petr Aven en Formule 1-racer Nikita Mazepin moeten het voorlopig doen met eerder op het eiland gemaakte vakantiekiekjes.

PSG, Harrods en het Empire State Building

Qatar Investment Authority is een wereldwijd opererend investeringsfonds dat de olie- en gaswinsten van Qatar investeert in talloze bedrijven en sectoren. Maar een gewone investeerder is QIA niet. Via het fonds combineert Qatar, de organisator van het WK voetbal dat in november begint, politieke en economische slagkracht. *De Volkskrant* dook in de jaarverslagen en ontdekte dat Nederland een belangrijke rol speelt in het financiële netwerk van QIA. Zo

valt het Sardijnse bezit van de Qatarezen onder de Amsterdamse brievenbusfirma Qatar Holding Netherlands.

De exclusieve hotels en golfclub op Sardinië zijn maar een van de vele investeringen van QIA. Een kleine selectie: de oliestaat van de koninklijke familie Al-Thani bezit talloze Europese luxehotels, voetbalclub PSG, het chique warenhuis Harrods in Londen plus delen van het Empire State Building in New York en de Londense luchthaven Heathrow. In totaal waren alle buitenlandse bezittingen van Qatar eind 2021 volgens het Amerikaanse zakenblad *Forbes* ruim 310 miljard euro waard.

Een belangrijk deel van de investeringen zijn door het Qatarese staatsfonds bij een Nederlandse brievenbusfirma geplaatst. Zo zijn de aandelen in autoconcern Volkswagen (10,5 procent) en rederij Hapag-Lloyd (12,3 procent) indirect eigendom van een Nederlands dochterbedrijf van QIA, evenals vastgoed in Spanje en Londen. Energie-investeringen in Indonesië en Brazilië lopen via een andere Nederlandse tak. In Nederland zelf bezit Qatar onder meer het Amstelhotel in Amsterdam.

Nederlandse brievenbusfirma's

De Nederlandse brievenbusfirma's hebben op twee manieren nut: in sommige gevallen bespaart het staatsfonds via Nederland belasting in andere landen, in andere gevallen fungeert de Nederlandse besloten vennootschap (bv) simpelweg als grote hoop waar de Qatarese eigenaren hun internationaal verdiende geld verzamelen. Naast Nederland gebruikt QIA ook Luxemburg als Europese verzamelplek. Vorig jaar betaalde een van de Nederlandse bv's bijvoorbeeld 700 miljoen euro aan dividend aan een Luxemburgs dochterbedrijf.

Uit het *Volkskrant*-onderzoek blijkt dat Indonesië, Spanje en Polen sinds 2014 minstens 40 miljoen euro aan belastinginkomsten mislopen doordat QIA Nederland als tussenstation gebruikt. De werkelijke belastingontwijking van Qatar via Nederland ligt vermoedelijk veel hoger, maar door gebrekkige jaarverslagen van de Nederlandse brievenbusmaatschappijen is dat niet goed te becijferen.

Dat Qatar niet graag bronbelasting betaalt over de winsten van QIA, blijkt ook uit een analyse van de belastingverdragen die de oliestaat afgelopen jaren afsloot met EU-landen. Negen lidstaten zijn akkoord gegaan met een ongebruikelijke vrijstelling voor staatsbedrijven. Griekenland, Letland, Spanje en Bulgarije noemen bevoordeelde partij QIA zelfs bij naam.

De verkeerstoren op het vliegveld Olbia Costa Smeralda op Sardinië. Beeld Emmanuele Contini / Getty

Met andere woorden: Qatar zet zijn politieke macht in voor economisch gewin, met medewerking van de Europese Unie. Een dergelijke verdragentactiek is niet gebruikelijk. ‘Je ziet hierin de slimheid van Qatar. De belastingdruk in het buitenland zo laag mogelijk krijgen, lijkt een duidelijke strategie te zijn van de Qatarese overheid’, zegt hoogleraar Arjan Lejour van Tilburg University, ook onderzoeker bij het Centraal Planbureau (CPB).

Uitzonderingen voor staatsbedrijven zijn een onderwerp van discussie in de fiscale wereld. Voorstanders vergelijken de investeringsfondsen met pensioenfondsen, die ook fiscale voordelen genieten. Het idee is dat ze allebei voorzien in het onderhoud van inwoners van hun land van herkomst. ‘Maar je kunt je afvragen wat het verschil is met een commercieel bedrijf. Eigenlijk is zo’n uitzondering voor een staatsinvesteringsfonds heel vreemd’, zegt Lejour.

Redders tijdens de kredietcrisis

De wortels van QIA voeren terug tot 2005. In dat jaar besluiten de regerende Al-Thani’s de met fossiele energie verdiende dollars niet langer opgepot te houden, maar te investeren. Qatar volgt hiermee het voorbeeld van oliestaten

Koeweit en Saoedi-Arabië. Het doel van de staatsfondsen: inkomsten garanderen op het moment dat de olie- en gasvelden opdrogen.

Als de kredietcrisis vanaf 2007 losbarst, maakt de wereld kennis met het investeringsfonds. Net als andere energieproducenten heeft Qatar in de gouden jaren na 2000 enorme financiële reserves aangelegd. Nu op beursvloeren paniek uitbreekt en aandelen wereldwijd in de uitverkoop gaan, slaat QIA toe. ‘Het Qatarese staatsfonds had geen schulden en genoeg geld om te investeren’, zegt politiek econoom Milan Babić van de Universiteit van Roskilde in Denemarken. Hij doet onderzoek naar staatsinvesteringsfondsen.

QIA koopt in die periode grote plukken aandelen van de Zwitserse bank Credit Suisse, koopt zich in bij Volkswagen en duikt op als redder van de noodlijdende Britse bank Barclays. In ruil voor redding eist de sjeik wel dubbel zoveel opbrengsten als andere investeerders eerder zouden krijgen, schrijft Reuters in een reconstructie. Tegenwoordig bezit Qatar nog 5,06 procent van de bank.

Inval op de Krim

Als oliestaatsfonds heeft QIA een groot voordeel ten opzichte van andere investeerders: het kan zijn schouders ophalen over de spelregels van het zakendoen. Dat blijkt als het gesanctioneerde Rusland na de inval op de Krim wanhopig op zoek is naar harde valuta. Qatar en de in Zwitserland gevestigde grondstoffengigant Glencore helpen de Russen eind 2016 uit de brand: voor 10,2 miljard euro nemen ze 19,5 procent over van staatsoliemaatschappij Rosneft. Inmiddels is het overgrote deel daarvan – 18,5 procent – in handen van QIA.

*De baai Cala di Volpe in Costa Smeralda.*Beeld Getty

Dat Qatar en Glencore zo innig samenwerken is te danken aan voormalig Brits premier en huidig freelancer Tony Blair. Zijn diplomatieke vaardigheden trekken stroef lopende onderhandelingen tussen de Qatarezen en het handelshuis in 2012 recht. Op dit moment is QIA de een-na-grootste aandeelhouder van het handelshuis, dat onlangs een schikking van 1,3 miljard euro trof vanwege decennialange corruptiepraktijken.

Andere staatsfondsen

Qatar is niet het enige land met een staatsfonds. Ook oliestaten als Saoedi-Arabië, Koeweit en de Verenigde Arabische Emiraten storten geld in een goedgevulde investeringspot, net als bijvoorbeeld China en Singapore. Op kleinere schaal bezitten ook deze fondsen (delen van) Nederlandse bedrijven. Het gaat dan zowel om aandelen in grote bedrijven als om opmerkelijke bedrijfsstructuren waarbij de Nederlandse rol niet direct te doorgronden is.

Zo combineert het staatsfonds van Abu Dhabi twee Nederlandse bv's in een opvallende bedrijfsstructuur waar ook Luxemburgse dochterondernemingen in voorkomen. Koeweit is de eigenaar van de fraai genaamde Spreeuw en Koolmees-holdings, waar zijn Spaans bezit onder valt. Dubai heeft via een Nederlands bedrijf een kwart van de luchthavens in Florence en Pisa in eigendom. Singapore investeert via Nederland in duurzame energie in India en de stadstaat heeft belangen in AkzoNobel en Adyen.

Het grootste en meest voorzichtige staatsinvesteringsvehikel is in handen van Noorwegen: de Noren bezitten naar eigen zeggen gemiddeld 1,4 procent van alle beursgenoteerde bedrijven ter wereld. Ze hebben bijvoorbeeld enkele procenten van wapenleverancier Rheinmetall, kabellegger Nexans en koperproducent Aurubis, alle onder meer actief in Nederland.

Naast aandelen in toonaangevende bedrijven koopt Qatar ook opvallende zaken, zoals bekende luxehotels en een voetbalclub. 'Trofee-investeringen, wordt weleens gezegd. Maar het verbetert de beeldvorming rond Qatar. Het maakt ze bekend', zegt Babić.

'Andere golfstaten doen vergelijkbare dingen', zegt de politiek econoom. Maar er is een verschil: 'Voor Saoedi-Arabië is hun staatsfonds een van de vele gereedschappen voor buitenlandpolitiek. Voor Qatar is het de *big deal*.'

Voetballes

Ook in Sardinië werkten de Qatarese grootgrondbezitters aan hun reputatie. Als de trainers van de Italiaanse voetbalclub Juventus 's zomers invliegen om de kinderen van de rijke hotelbewoners voetballes te geven, zijn ook lokale kinderen welkom. In de rustige wintermaanden krijgen bewoners van nabijgelegen gemeenten gratis golfles op de baan waar zomers rijke Russen en Arabieren een balletje slaan.

Op vragen van *de Volkskrant* reageren QIA en de Sardijnse dochteronderneming Smeralda Holding niet. In plaats daarvan verwijst Smeralda Holding naar persberichten op de eigen website, die haar inzet voor de lokale gemeenschap onderstrepen. Directeur Mario Ferraro becommentarieert bijvoorbeeld de gratis gezondheidscontroles: 'We zijn trots om de gemeenschap te helpen door de kosten voor controles op ons te nemen. Die (kosten, *red.*) kunnen zwaar drukken op de financiën van families.'

*De Pevero Golf Club, eigendom van Qatar Holdings.*Beeld Getty

Alberto Battaglia laat zich er niet door overtuigen. Hij denkt met weemoed terug aan Aga Khan IV, de Frans-Pakistaanse prins die het luxe vakantieoord aan de Costa Smeralda vanaf de jaren zestig opbouwde. De op Sardinië nog altijd populaire sjiitische leider liet jachthavens, wegen en vele villa's aanleggen. Aan het begin van het millennium verkocht hij een groot deel van zijn bezit aan een Amerikaanse investeerder. Toen de Italiaanse vastgoedmarkt in 2012 instortte kocht Qatar de boel op.

'Vroeger maakte ik avondwandelingen door Porto Cervo. Het was een soort sprookje: een prins die van ons land houdt. De Sardijnen voelden zich betrokken. Nu haat ik die plek, het is een trofee van de rijken', zegt Battaglia. De Sardijn leeft tegenwoordig van inkomsten uit appartementenverhuur en is dus nog altijd afhankelijk van de toeristenstroom. 'Wat als ze zich bedenken en weer weggaan?' Qatar beseft niet hoeveel mensen van ze afhankelijk zijn. Toerisme is onze olie.'

Deze publicatie is tot stand gekomen met steun van het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten BJP.